

**ЗА НЯКОИ АКТУАЛНИ АСПЕКТИ В ЗДРАВНОТО
ОСИГУРЯВАНЕ И ЗДРАВНООСИГУРИТЕЛНИЯ СТАТУТ
НА БЕЖАНЦИТЕ, ЛИЦАТА С ВРЕМЕННА ЗАКРИЛА
И ХУМАНИТАРЕН СТАТУТ**

*Доц. д-р Галина Йолова
Икономически университет – Варна*

**ON SOME TOPICAL ASPECTS OF HEALTH INSURANCE
AND THE HEALTH INSURANCE STATUS OF REFUGEES,
PERSONS WITH TEMPORARY PROTECTION
AND HUMANITARIAN STATUS**

*Assoc. Prof. Galina Yolova, PhD
Department of Legal Sciences, University of Economics – Varna*

Резюме: Цел на разработката е да изясни новите законодателни промени в Закона за здравното осигуряване и доразвитието им в Постановление №69 от 5 май 2022 г. за здравно осигуряване на лицата с временна закрила по чл. 1а, ал. 3 от Закона за убежището и бежанците и на лицата по чл. 39, ал. 6, т. 2 и чл. 40а, ал. 3а от Закона за здравното осигуряване, касаещи статута на бежанците, лицата с временна закрила и хуманитарен статут. Чрез систематика на актуалните текстове се очертават рамките на следващия качества на лицата здравноосигурителен статут, обема на дължимите им медицински престации и спецификата на тяхното заплащане, като се извеждат изводи и обобщения относно създадения регулаторен механизъм.

Ключови думи: здравно осигуряване, бежанец, лице с хуманитарен статут, лице с временна закрила

Abstract: The aim of the development is to clarify the new legislative changes in the Health Insurance Act and their further development in Decree No. 69 of 5 May 2022 on health insurance for persons with temporary protection under Art. 3 of the Asylum and Refugee Act and persons under Art. 39 para. 6 item 2 and Art. 40a para. 3a of the Health Insurance Act concerning the status of refugees, persons with temporary protection and persons with humanitarian status. Through a systematization of the current texts, the framework of the following qualities of the persons' health insurance status, the volume of medical benefits due to them and the specifics of their payment are outlined, and conclusions and generalizations about the established regulatory mechanism are drawn.

Keywords: *health insurance, refugee, person with humanitarian status, person with temporary protection*

Doi: <https://doi.org/10.36997/LBCS2022.12>

Въведение

Определяно като възможност за равнодостъпна медицинска помощ, предоставяна в рамките на установения здравноосигурителен механизъм, правото на здравно осигуряване е установено в рамките на принципите на контрибутивност и солидарност и следващите им се корелативно права на равнопоставеност при ползването пакета от здравни дейности, гарантиран от бюджета на Националната здравноосигурителна каса (НЗОК). В този смисъл конституционно гарантираните, и в този аспект – базисни за личността право на достъпна медицинска помощ и безплатно медицинско обслужване, предполагат разгръщането им в систематика от принципи, гарантиращи тяхното ползване по справедлив, недискриминационен порядък, основан освен на контрибутивност, още и на солидарност при споделяне на здравноосигурителния риск.

Спецификата в статута на бежанците, лицата с временна закрила и хуманитарен статут дефинира едни по необходимост по-различни граници на здравноосигурителния статут и свързаните с него пациентска права, обусловени от качествата на лицето, от една страна, и възможността за преодоляване на контрибутивността като основна предпоставка за консумиране на медицинските престации, гарантирани от очертаня обем на медицинската помощ, от друга (Йолова 2018). При тази категория субекти може би най-ясно се очертава и типичната за здравното осигуряване закрила функция, очертаваща обхвата и условията за предоставяне на здравни дейности и услуги на нуждаещите се лица (Средкова 2012: 518).

В тези насоки **цел** на настоящото изложение е изясняване на някои актуални аспекти в статута на бежанците, лицата с временна закрила и хуманитарен статут предвид извършените промени в Закона за здравното осигуряване и доразвитието им в Постановление №69 от 5 май 2022 г. за здравно осигуряване на лицата с временна закрила по чл. 1а, ал. 3 от Закона за убежището и бежанците и на лицата по чл. 39, ал. 6, т. 2 и чл. 40а, ал. 3а от Закона за здравното осигуряване.

Свързани с целта са и заложените задачи, а именно:

1. терминологично уточняване на свързаните по субсидиарност понятия;
2. очертаване рамките на следващия качества на специалната категория субекти здравноосигурителен статут;
3. извеждане на изводи и обобщения досежно адекватността и хармонизацията на предвидените текстове.

Изложение

Етимологията на понятията „бежанец“, „лице с хуманитарен статут“ и „лице с временна закрила“ следва да се прилага по субсидиарност от легалното им дефиниране в специалния Закон за убежището и бежанците (ЗУБ) (в сила от 01.12.2002 г., обн. ДВ, бр. 54 от 31 май 2002 г. ... изм. ДВ, бр. 32 от 26 април 2022 г.)

Така съгласно т. 18 от ДЗР на Закона „статут на бежанец“ означава признаването от Република България на гражданин на трета държава или лице без гражданство за бежанец. Съгласно чл. 8-10 ЗУБ статут на бежанец в Република България се предоставя на чужденец, който поради основателни опасения от преследване, основани на раса, религия, националност, политическо мнение или принадлежност към определена социална група, се намира извън държавата си по произход и поради тези причини не може или не желае да се ползва от закрилата на тази държава или да се завърне в нея. За бежанци се смятат и членовете на семейството на чужденец с предоставен статут на бежанец, при условие че семейните връзки предшества влизането на чужденеца на територията на страната и доколкото това е съвместимо с личния им статус и не са налице обстоятелствата по чл. 12, ал. 1 ЗУБ.

Статут на бежанец се предоставя и на чужденец, намиращ се на територията на Република България, признат като бежанец по мандата на Върховния комисар на Организацията на обединените нации за бежанците.

Точка 19 ДЗР на ЗУБ (нова – ДВ, бр. 89 от 2020 г.) определя като „хуманитарен статут“ признаването от Република България на гражданин на трета държава или на лице без гражданство за лице, което отговаря на условията за предоставяне на хуманитарен статут.

Хуманитарен статут се предоставя на чужденец, който не отговаря на изискванията за предоставяне на статут на бежанец и който не може или не желае да получи закрила от държавата си по произход, тъй като може да бъде изложен на реална опасност от тежки посегателства, като смъртно наказание или екзекуция, или изтезание, нечовешко или унижително отнасяне, или наказание, или тежки заплахи срещу живота или личността на цивилно лице поради безогледно насилие в случай на въоръжен международен или вътрешен конфликт (чл. 9 ЗУБ).

Хуманитарен статут се предоставя и на членовете на семейството на чужденец с предоставен хуманитарен статут, при условие че семейните връзки предшестват влизането на чужденеца на територията на страната, и доколкото това е съвместимо с личния им статус и не са налице обстоятелствата по чл. 12, ал. 2 ЗУБ.

Същевременно хуманитарен статут може да бъде предоставен и по други причини от хуманитарен характер, както и поради причините, посочени в заключенията на Изпълнителния комитет на Върховния комисар на Организацията на обединените нации за бежанците.

Що касае понятието „временна закрила“, определянето му преpraща към директно приложимата Директива 2001/55/ЕО на Съвета за минималните стандарти за предоставяне на временна закрила в случай на масово навлизане на разселени лица и за мерките за поддържане на баланса между държавите членки в полагането на усилия за прием на такива лица и понасяне на последиците от този прием. Принципите на приложението ѝ предполагат уточняване на понятието като хипотеза на предоставяне на закрила в случай на масово навлизане на чужденци, които са принудени да напуснат държавата си по произход поради въоръжен конфликт, гражданска война, чужда агресия, нарушаване на човешките права или насилие в големи размери на територията на съответната държава или в отделен район от нея и които не могат по тези причини да се завърнат там (чл. 1а, ал. 3 ЗУБ).

Компетентен да предоставя временна закрила, въведена и определена като срок с решение на Съвета на Европейския съюз, е Министерският съвет.

Със Закона за изменение и допълнение на Закона за здравното осигуряване (обн. ДВ, бр. 70 от 1998 г.; ...Решение № 3 на Конституционния съд от 2016 г. – бр. 20 от 2016 г.; изм. бр. 98 от 2016 г., бр. 85, 10 и 103 от 2017 г., бр. 7, 17, 30, 40, 77, 92, 102 и 105 от 2018 г., бр. 24,

99 и 101 от 2019 г., бр. 54, 67 и 103 от 2020 г., бр. 21 от 2021 г. и бр. 18 от 2022 г.) и допълващото го Постановление №69 от 5 май 2022 г. за здравно осигуряване на лицата с временна закрила по чл. 1а, ал. 3 от Закона за убежището и бежанците и на лицата по чл. 39, ал. 6, т. 2 и чл. 40а, ал. 3а от Закона за здравното осигуряване се въвеждат някои нови, актуализирани рамки в статута на тези категории лица. Същите могат да бъдат обобщени в няколко основни насоки. На първо място се касае за **придаване качество на задължително осигурени лица**, освен на лицата с предоставен статут на бежанец и/или с предоставено право на убежище (Андреева, А., Йолова, Г. 2020: 288-289), още и на лицата с хуманитарен статут и с предоставена временна закрила – факт, отсъстващ до момента в нормативната уредба и основателно посочван като нуждаещ се от законово урегулиране (Милева 2020: 160). При това задължението за осигуряването им и следващите му се здравноосигурителни права е предвидено да възникват, съответно – от датата на откриването на производство за предоставяне статут на бежанец, хуманитарен статут или право на убежище, а за лицата с временна закрила – от датата на предоставянето на временна закрила (чл. 34 ЗЗО).

Като **освободени от задължение за здравноосигурителни вноски** и в този смисъл – с качество на осигурени за сметка на бюджета в чл. 40, ал. 3, т.7 ЗЗО се въвеждат вече освен бежанците и лицата с предоставено право на убежище, още и лицата в производство за предоставяне на статут на бежанец, хуманитарен статут и лицата с временна закрила. При запазване на принципа за всички тях, че вноските са за сметка на държавния бюджет и се внасят до 10-то число на месеца, следващ този, за който се отнасят, е предвидено размерът им за лицата с временна закрила, да се определят по реда на чл. 40, ал. 4а от Закона за здравното осигуряване. В този смисъл за лицата с временна закрила е установено разрешението с постановление на Министерския съвет да се определят доходът, върху който се дължат здравноосигурителни вноски, срокът и редът за тяхното внасяне, както и източникът на финансиране. При това съгласно Постановление №69 от 5 май 2022 г. за тази категория лица здравноосигурителната вноска е диференцирана по възраст и пол, и то както следва – за лицата с временна закрила до 18-годишна възраст и на възраст на и над 63 години и за жените и на и над 65 години за мъжете – за сметка на държавния бюджет за срока на временната закрила, освен ако не

подлежат на здравно осигуряване на друго основание по чл. 40, ал. 1 от Закона за здравното осигуряване; за лицата с временна закрила на възраст на и над 18 години и на възраст под 63 години за жените и под 65 години за мъжете – за сметка на държавния бюджет за срок 90 дни от датата на предоставянето на временна закрила, освен ако не подлежат на здравно осигуряване на друго основание по чл. 40, ал. 1 от Закона за здравното осигуряване и по реда на чл. 40 от Закона за здравното осигуряване – след изтичане на този срок.

В задължение на Държавната агенция за бежанците е да подава данни в Националната агенция за приходите за здравното осигуряване на лицата с временна закрила, които се осигуряват за сметка на държавния бюджет, по начина, реда и в сроковете, предвидени за лицата по чл. 40, ал. 3, т. 7 от Закона за здравното осигуряване в Наредба №Н-13 от 2019 г. за съдържанието, сроковете, начина и реда за подаване и съхранение на данни от работодателите, осигурителите за осигурените при тях лица, както и от самоосигуряващите се лица.

Въведените промени в общия и специалните закони установяват и **различни обеми на потребяваната медицинска помощ и престации по здравното осигуряване**, базирани на разликите в статута и качеството на лицата.

Така предвид измененията на чл. 83, ал. 1 от Закона за здравето (ЗЗ) се предвижда чужденците с предоставен статут на бежанец, хуманитарен статут и право на убежище, да се ползват с медицинска помощ по чл. 81 и 82 ЗЗ при условията и по реда за българските граждани. В частност се касае, от една страна, за пълна равнопоставеност при ползването на определената като обем и качество достъпна медицинска помощ при условията на типичните ѝ характеризиращи принципи – в частност своевременност, достатъчност и качество на медицинската помощ, равнопоставеност при оказване на медицинската помощ с приоритет за деца, бременни и майки на деца до 1 година, сътрудничество, последователност и координираност на дейностите между лечебните заведения и зачитане правата на пациента.

От друга страна, е налице вече едно напълно припокриване с обема на престациите, дължими на здравноосигурените с българско гражданство във и извън обхвата на задължителното здравно осигуряване. Очертан от текстовете на ЗЗ, този обем е изчерпателно регламентиран и касае следните лимитативно установени здравни дейнос-

ти и услуги, а именно – медицинска помощ при спешни състояния, профилактични прегледи и изследвания и акушерска помощ за всички здравно неосигурени жени, стационарна психиатрична помощ, осигуряване на кръв и кръвни продукти, трансплантация на органи, тъкани и клетки, задължително лечение и/или задължителна изолация, експертизи за вид и степен на увреждане и трайна неработоспособност, заплащане на лечение за заболявания при условия и по ред, определени от министъра на здравеопазването, асистирана репродукция, ваксини за задължителни имунизации и реимунизации, ваксини по специални показания и при извънредни обстоятелства, специфични серуми, имуноглобулини и други биопродукти, свързани с профилактиката на заразните болести, включително и техническите средства за прилагането им, пълен обем от протиепидемични дейности, както и достъп до здравни дейности, включени в национални, регионални и общински здравни програми.

Що касае лицата с временна закрила, то предвидено е на тях да се предоставя право на медицинска помощ и медицински услуги по ЗЗО и по ЗЗ отново при условията и по реда за българските граждани, но с изключение на медицинска помощ, оказана в съответствие с правилата за координация на системите за социална сигурност. Последното е в доразвитие на принципите на ЗУБ (чл. 29, чл. 39), съгласно които по време на производството чужденецът има право на здравно осигуряване, достъпна медицинска помощ и безплатно ползване на медицинско обслужване при условията и по реда за българските граждани, а при предоставена временна закрила – на здравно осигуряване, достъпна медицинска помощ и на медицински услуги при условията и по реда за българските граждани, с изключение на медицинска помощ, оказана в съответствие с правилата за координация на системите за социална сигурност по смисъла на §1, т. 22 от допълнителните разпоредби на Закона за здравното осигуряване. Видно е, че по отношение на тази категория лица се установява ограничителният принцип, въведен и в ЗЗО, и в ЗЗ (чл. 83, ал. 1а) (Нова – ДВ, бр. 32 от 2022 г., в сила от 26.04.2022 г.), изключващ от общия обем медицинска помощ и услуги по чл. 81 и 82 ЗЗ, медицинската помощ, оказана в съответствие с правилата за координация на системите за социална сигурност, в частност – въведени с Регламент (ЕИО) № 1408/71 на Съвета за прилагане на системи за социална сигурност към лицата, които се движат в рамките на Общността – наети, самостоятелно за-

ети лица и членовете на техните семейства, които не са задължително здравноосигурени на друго основание, Регламент (ЕИО) №574/72 на Съвета, определящ процедурата за прилагане на Регламент (ЕИО) №1408/71 на Съвета, и с всички други регламенти, които ги изменят, допълват или заменят.

За разлика от бежанците и лицата с хуманитарен статут, за медицинската помощ, оказана на лица с предоставена временна закрила, е предвидено тя, ако е оказана до влизането в сила на Закона за изменение и допълнение на Закона за здравното осигуряване, да се заплаща при условията и по реда, приложими за българските граждани, освен ако не е заплатена или не подлежи на заплащане по друг ред, определен със закон или с друг акт на Министерския съвет.

Що касае средствата за медицинската помощ, която се заплаща на лечебните заведения при условия и по ред, определени в постановлението на Министерския съвет по чл. 40, ал. 10 ЗЗО, то те се заплащат чрез трансфер от държавния бюджет чрез бюджета на Министерството на здравеопазването по ред, определен между министъра на здравеопазването и управителя на НЗОК. Изключение, разбира се, касаят случаите, когато тази помощ не е заплатена или не подлежи на заплащане по друг ред, определен със закон или с друг акт на Министерския съвет.

Заклучение

Извършените законови промени и допълнения се очертават като един адекватен механизъм за въвеждане на специфични нива на регулиране на специалните предвид характера на субектите си здравноосигурителни отношения. Обобщаването им предполага извеждането на следните по-характерни изводи:

➤ Създаване на един цялостен и адекватен законов подход за уеднаквяване

режима на осигуреност на тази специална категория субекти, но при съответните специфики в механизмите за поемане на здравноосигурителните вноски и заплащане на медицинските дейности и услуги, следващи особеностите в качествата на лицата.

➤ Урегулиране на отсъстващото до момента здравноосигурително състояние на лицата с хуманитарен статут и лицата с временна закрила и в този смисъл – създаване на навременен регулаторен

механизъм за прилагане на равнодостъпна и качествена медицинска помощ.

➤ Надлежно лимитативно регулиране обема на ползваните престации по здравното осигуряване, дефинирано като обем и обхват в съответствие както със специалния закон, така и с установените норми на Директива 2001/55/ЕО на Съвета и следващите го Регламенти на ЕС.

➤ Създаване на цялостен синхронизиран механизъм за заплащане на медицинските дейности и услуги по задължителното здравно осигуряване, следващ разликите в статута на субектите и осигуряващ, от една страна, справедливо заплащане на средства по отношение изпълнителите на медицинската помощ, а от друга – недискриминационна и достъпна медицинска закрила спрямо нуждаещите се лица.

В този смисъл, тези нормативни актуализации се очертават като един навременен и адекватен отговор както на една трайно установена вече обществена необходимост, така и на съществуващите до момента празноти в регулирането и съответно – практиката по прилагане на здравноосигурителното законодателство.

Използвана литература:

1. Андреева, А., Йолова, Г. (2020). Трудово и осигурително право. Варна: Наука и икономика.

2. Йолова, Г. (2018). Обемът и достъпът до медицинска помощ – тенденции и особености на недискриминационно прилагане. // Защита срещу дискриминацията: Правна уредба, проблеми и тенденции. Сборник с доклади. Варна: Стено, с. 262-280.

3. Милева, А. (2020). Осигурителни правоотношения по задължителното здравно осигуряване. София: Сиела Норма АД.

4. Средкова, К. (2012). Осигурително право. София: Сиби.

За контакти:

Доц. д-р Галина Йолова

Икономически университет – Варна

E-mail: ina_yolova@ue-varna.bg